

FELSEFE SİSTEMLERİNİN GELİŞİMİ

Hintteki meşhur altı felsefe sistemi, altı görüş (şaddarşana) adı altında toplanmışlardır. Bunlar, Sāmkhya-Yoga, Nyāya-Vaiṣeṣika, Mimamsa-Vedānta şeklinde, birbirleriyle olan yakınlıkları nedeniyle ikişer ikişer gruplandırılırlar.¹ Bunlar içinde, Upanishadlar'ın akılcı temelinde gelişen ilk sistem Sāmkhya'dır.²

Nispeten diğerlerine göre daha genç olan Şvetāṣvatara Upanishad'da (VI, 13) Sāmkhya ve Yoga'dan söz edilir:

“O değişkenler içinde değişmez olandır; akıllıların akıllısıdır. O istekleri giderendir, çokluk içinde tektir.³ Bu etken ancak Sāmkhya-Yoga ile anlaşılabilir.”

Aynı Upanishad'da (II, 10-15) Yoga'dan şu şekilde söz edilir:

“Temiz bir yerde, çakıldan, kumdan, ateşten arındırılmış, su sesi veya benzeri seslerin ve göze çirkin gelen şeylerin olmadığı, rüzgârdan korunmuş, düşünmeye uygun gizli bir yerde kişi Yoga uygulaması yapmalıdır. Sis, duman, güneş, ateş, rüzgâr, ateş böceği, billurî şeyler, ay: Bunlar Yoga sırasında Brahma'nın kendini açığa vurmasından önce görülen şeylerdir. Toprak, su, ateş, hava ve boşluktan hareketle Yoga'nın beş katlı niteliği ortaya çıktığında kişi, Yoga ateşiyle hastalığın, yaşlılığın ve ölümün olmadığı bir beden elde eder. Parlaklık, sağlıklılık, metanet, yüz temizliği, ses güzelliği, koku güzelliği, az dışkılama: Derler ki bunlar Yoga

¹ Felsefe sistemlerinin en son biçimlendiği noktada kurucu gözüyle bakılan isimleri ve yazdıkları sūtraların adları şöyledir: Sāmkhya; Kapila ve sonra İşvarakrishna ve onun yazdığı Sāmkhyakārikā'sı. Yoga; Patancali ve Yogasūtralar. Nyāya; Gotama ve Nyāyasūtralar. Vaiṣeṣika; Kanada ve Vaiṣeṣikasūtralar. Mīmāṃsā; Caimini ve Mīmāṃsāsūtralar. Vedānta; Bādarāyana ve Brahmasūtralar. Daha sonra Şankaraçārya ve Ramanuca.

² The Cultural Heritage of India, III, The Philosophies, Calcutta, 1993, s. 35.

³ Aynıı Katha Upa. V,13'de var.

uygulamasından sonra ilk görülen belirtilerdir. Tozla kaplanmış bir ayna temizlendiği zaman nasıl pırıl pırıl parlarsa, onun gibi, Ātman'ın tabiatını gören cisimleşmiş kişi de onunla bir olur ve artık kederden kurtulur. Yoga uygulayan kişi tıpkı bir lamba gibi olur ve öz niteliği sayesinde Brahma'nın niteliğini kavrar. Onun doğmamış, değişmez ve niteliksiz olduğunu bilir.”

Katha Upanishad'da (II, 12) “Kalbin derinliklerinde saklanan ilksel maddeyi görmek zordur. Yoga pratikleriyle öze ait olanı Tanrı olarak gören bilge kişi, mutluluğu da kederi de bırakır” diye yazar.

Sāmkhya ve Yoga'dan her ne kadar daha genç olan Upanishadlar'da bahsedilse de yine de bu felsefelerin oldukça eski oldukları anlaşıyor. Hatta altı felsefe sistemi içinde en eskileri bunlardır diyebiliriz. Yoga, Sāmkhya'nın bir tür pratiğe dökülmüş hali olduğuna göre, bunlar içinde en eski olanın Sāmkhya olduğu sonucuna varabiliriz. Sāmkhya “irfan yoluyla kurtuluşu” hedeflerken Yoga bunu “meditasyon” yoluyla yapmaya çalışır. Ortak amaç, neredeyse tüm Hint felsefesinde ortak amaç olan, yanılsamalarla etkinleşmiş acının ortadan kaldırılmasıdır.

Sāmkhya bize Purusha ve Prakriti diye iki kavramdan söz eder. Bu zamana kadarki felsefede mutlak güç hemen hemen tek bir isimde toplanırken, Sāmkhya'da iki ad üzerinde toplanmaktadır, yani bir dualizm söz konusudur. Sistemin kurucusunun Kapila olduğu söylenir. Kapila oldukça eski bir isimdir; onu Buddha'dan bile önceye koyarlar.⁴ Jakobi Sāmkhya'nın eski bir materyalist ekoldan türediğini iddia etmiştir.⁵ Weber, var olan sistemler içinde en eskisinin Sāmkhya

⁴ Radhakrishnan, Indian Philosophy, Cilt2, s.254.

⁵ Radhakrishnan, a.g.e., s. 251.

olduğunu söylüyor.⁶ Sāmkhyakārikā'nın yazarı Īshvarakrishna yeni bir isim değildir, o kendisinin Āsuri ve Pançaşikha'nın ardılı olduğunu belirtir.⁷ Buddha genç bir prensken, Sāmkhya görüşlerini savunan Arāda adlı bir filozoftan ders almıştı.⁸ Manu kanunları içinde Sāmkhya görüşler savunulur.⁹ Mahābhārata Destanı'nın Anugītā bölümünde Purusha'dan ve yine Sāmkhya felsefesinden söz edilir. Burada sayısız Purushalar olduğu ama aslında tek bir Purusha'nın var olduğu vurgulanır.¹⁰ Sāmkhya üzerine tartışmalarda bazı bilim insanları onun Upanishadlar'dan türediğini, bazıları ise onun bağımsız bir öğreti olduğunu savunmuşlardır.¹¹ Sharma, başlangıçta Sāmkhya'nın Upanishadları temel aldığını ve tanrısallık mutlaklığı (teistik absolut) kabul ettiğini, ancak sonradan Ceynist ve Buddhist düşüncelerin etkisiyle teistik monizmi reddettiğini ve ruhsal çoğulculuk ve ateistik realizmi kabul ettiğini ileri sürmekte bir sakınca olmadığını belirtmektedir.¹² Benim de dikkatimi çeken şudur ki, Pracāpati ve Brahma gibi kavramlar dinsel düşünce içinde telakki edilirken Purusha ve Prakriti gibi kavramlar daha yansız ve din dışı kalabilmişlerdir. Yani Sāmkhya için çok fazla “dinsel, tanrısallık” yakıştırmaları yapamayız gibi görünüyor.

⁶ Radhakrishnan, a.g.e., s. 254 dipnot.

⁷ Sāmkhyakārikā, 70.

⁸ Buddhaçarita, XII.

⁹ The Laws of Manu, Bühler, XII. XII, 24'de Sāmkhya'nın tipik üç niteliği olan Sattva, Rājas ve Tamas'dan söz edilir.

¹⁰ The Mahābhārata, K.M. Ganguli, Cilt 4, s. 202.

¹¹ M. Hiriyanna, The Essentials of Indian Philosophy, s. 106.

¹² Chandradhar Sharma, A Critical Survey of Indian Philosophy, s. 149.